БЕЛАРУСЫ ЗАМЕЖЖА: УПЛЫЎ НА ВОБРАЗ БЕЛАРУСІ

Генадзь Коршунаў

Цэнтр новых ідэй | Сакавік 2024

РЭЗЮМЭ

Вобраз любой краіны ў грамадскай свядомасці краін-суседзяў складаецца з розных чыннікаў. Не апошняй у іх шэрагу стаіць дзейнасць дыяспары, прадстаўнікі якой маюць магчымасць уплываць на ўспрыняцце сваёй краіны ў замежжы і ў паўсядзённых стасунках, і падчас культурніцкіх альбо палітычных мерапрыемстваў, і праз афіцыйныя звароты ад імя дыяспары. У беларускім кейсе, дзе грамадства выразна супрацьпастаўляе сябе аўтарытарнай уладзе Аляксандра Лукашэнкі, роля дыяспары ў фармаванні вобраза Беларусі на міжнароднай сцэне мае выключнае значэнне. Шмат у чым дзякуючы менавіта высілкам дыяспары (палітыкам, экспертам, актывістам) у замежным палітыкуме ў асноўным ёсць разуменне, што “беларусы ≠ Лукашэнка”.

Праз тое ўзнікаюць пытанні, як менавіта беларусы замежжа ці беларуская дыяспара ўплываюць на вобраз Беларусі ў тых краінах, дзе яны знаходзяцца? Як увогуле магчыма ўплываць на яго фармаванне? Хто мусіць гэтым займацца?

Для адказу на гэтыя і іншыя пытанні Цэнтр новых ідэй правёў серыю глыбінных інтэрв’ю з беларускімі актывістамі Польшчы, Літвы і Грузіі.

У краінах, дзе зараз групуецца новая беларуская дыяспара, няма такога адзінага абагульненага інфармацыйнага вобраза ці суб’екта, як “Беларусь”.

У Польшчы, Літве, Грузіі цяпер суіснуюць як мінімум тры розныя, хаця і ўзаемазвязаныя, але даволі самастойныя семантычныя наборы, якія маюць свае змест, крыніцы і дынаміку. Галоўныя наборы сэнсаў датычацца наступных беларускіх суб’ектаў:

- Беларусь як дзяржава і як рэжым Лукашэнкі;
- беларускае грамадства і дыяспара як яго актыўная частка;
- беларусы як асобы і прадстаўнікі свайго народа, сваёй нацыі.

БЕЛАРУСКІЯ ВОБРАЗЫ

Ад краіны да краіны “беларускія вобразы” адрозніваюцца перш за ўсё праз актуалізацыю зместаў з розных сэнсавых набораў і апеляцыю да розных гістарычных перыядаў.

Так, у прыватнасці ў Грузіі дасюль у пэўнай ступені пашыраны той абстрактна-стэрэатыпны вобраз Беларусі, што пачаў фармавацца яшчэ дзесяцігоддзі таму. Гэты вобраз складаецца з “сацыяльнай дзяржавы”, працаўнікоў на заводах, чысціні і агульнага парадку ў краіне – тых каштоўнасцяў, якія асабліва блізкія старэйшаму пакаленню. У пэўным сэнсе такі вобраз ёсць прадуктам і лукашэнкаўскай прапаганды, і прарасейскай пазіцыі кіроўнай партыі, якая транслюецца афіцыйнымі медыямі, і нават досведу асабістых кантактаў з яшчэ савецкага часу.

> *(У Грузіі)... усе мала разумеюць нешта пра Беларусь, але вобразы ў моладзі і сталых людзей розныя.*
>
> *Грузія-Польшча, рэспандэнтка ва ўзросце да 30 гадоў.*

Сярод больш ліберальнай па сваіх каштоўнасцях грузінскай моладзі больш распаўсюджаныя веды і пра беларускія пратэсты 2020-га года, і пра прычыны тых пратэстаў, і пра рэпрэсіі рэжыму супраць грамадства. Праз тое і спачуванне Беларусі, якая змагаецца з дыктатурай, з боку грузінскай моладзі большае. Але найбольшую спагаду выказваюць хіба выхадцы з акупаваных Расеяй Абхазіі і Паўднёвай Асеціі, якія бачаць пэўныя паралелі паміж сваёй радзімай і Беларуссю.

> *Старэйшае пакаленне, постсавецкае, у іх ёсць свой станоўчы вобраз беларусаў, заснаваны на асабістым вопыце і сувязях... І ёсць, хутчэй, апазіцыйны вобраз – у моладзі, якая больш ліберальная і практычна не ведае расейскай мовы. Яны ведаюць пра рэпрэсіі ў нас, пра барацьбу за дэмакратычныя каштоўнасці.*
>
> *Грузія, рэспандэнт 30-50 гадоў.*

У Польшчы вобраз Беларусі мае больш выразны характар, дзе з аднаго боку – дзяржава і рэжым Лукашэнкі, з другога – простыя людзі і беларускае грамадства. На ўзроўні краіны Беларусь успрымаецца, хутчэй, як тая, што захопленая дыктатурай, але змагаецца з ёй. Важнымі фактарамі, якія правакуюць пазітыўнае стаўленне да “пратэставай” Беларусі, з’яўляюцца як шматлікія сваяцкія сувязі палякаў з жыхарамі Беларусі (і цяпер, і пакаленні таму), так і гістарычныя паралелі, якія палякі бачаць паміж сваёй эпохай “Салідарнасці” і сучаснымі беларускімі працэсамі.

> *У асноўным у (польскім) акадэмічным асяроддзі вельмі лаяльна ставяцца да беларусаў, бо палякі праходзілі падобнае. Яны памятаюць, што мы маем агульную гісторыю. Могуць не ведаць канкрэтных момантаў, што адбываецца ў Беларусі з палітвязнямі ці якія рэпрэсіўныя законы прымаюцца. Але ўвогуле выдатна ставяцца да беларусаў.*
>
> *Польшча, рэспандэнт ва ўзросце да 30 гадоў.*

Пэўна, варта асобна адзначыць станоўчы вобраз беларускіх НДА сярод польскіх калег. Фармаванню менавіта такога стаўлення паспрыялі высокая актыўнасць і эфектыўнасць беларускіх арганізацый падчас наладжвання працэсаў дапамогі ўкраінскім уцекачам у 2022-ім годзе, калі беларусы шчодра дзяліліся сваім багатым досведам у справе дапамогі пацярпелым і эвакуантам.

Сярод палякаў адносіны да нашых НКА як да прафесіяналаў нават палепшыліся. Раней было: “Давайце мы вас павучым”. А калі ўбачылі, як мы працуем з валанцёрамі нават без ведання мовы ці дакументаў, – а рабілі шмат і на вакзалах, і на межах, і ў цэнтрах размеркавання – вельмі дзівіліся. Палякі былі вельмі здзіўленыя. Павага вырасла.

Польшча, рэспандэнт 30-50 гадоў.

Самая складаная сітуацыя з беларускімі вобразамі, асабліва апошнім часам, складаецца ў Літве. З падачы палітыкаў правых поглядаў (на меркаванне рэспандэнтаў) у масавай свядомасці жыхароў гэтай краіны пашыраюцца абвінавачванні беларусаў у прыхільнасці да ідэй “радыкальнага ліцвінізму”. Пакуль такія закіды маюць збольшага абагулены, дэперсаналізаваны характар і высоўваюцца, хутчэй, супраць беларускай дыяспары цалкам.

Калі пачалася кампанія з ліцвінізмам – пачалася дынаміка, сталі баяцца. Яны маленькі народ, баяцца, што мы адбяром Вільню. На гэта вельмі ўплывае прапаганда.

Літва, рэспандэнт ва ўзросце пасля 50 гадоў.

Літоўцы вельмі пужаюцца ідэі ліцвінізму, хаця яе разганяюць усяго чалавек 10. І самі беларусы пра гэта (пра ліцвінізм) нічога не кажуць.

Літва-Польшча, жанчына ва ўзросце да 30 гадоў.

Новы “ўнутрыпалітычны” погляд на беларусаў як на пагрозу фактычна засланіў сабой і вобраз Беларусі як краіны, дзе адбываюцца рэпрэсіі супраць грамадства, і самога беларускага грамадства, якое змагаецца з рэпрэсіўным рэжымам Лукашэнкі.

Іншы вобраз звязаны з феноменам 2020-2021 гадоў. Вялікае пытанне, ці склаўся тут цэласны вобраз. Тады ўплывала настальгія па ўласнай мары, па сваёй барацьбе за свабоду... Гэты вобраз досыць хутка панік.

Літва, рэспандэнт ва ўзросце 30-50 гадоў.

На ўзроўні асабістых стасункаў абвінавачванні пакуль не даходзяць. Тут беларусы і як канкрэтныя асобы, і як прадстаўнікі беларускай нацыі працягваюць карыстацца рэпутацыяй працавітых, адказных і дысцыплінаваных людзей. Увогуле на такім паўсядзённым узроўні стаўленне да беларусаў можа быць лепшае, чым да прадстаўнікоў іншых славянскіх дыяспар (і расейскай, і ўкраінскай).

Агульнымі асаблівасцямі для ўсіх трох краін з'яўляюцца два моманты:

- даволі абстрактнае ўяўленне аб узроўні рэпрэсій у краіне (у скрайнім варыянце: "у Беларусі ўжо ўсё сціхла" ці "рэпрэсаваць за лайкі немагчыма, вы перабольшваеце");
- станоўчае стаўленне да беларусаў на міжперсанальным узроўні (на вучобе, на працы, у асабістых стасунках).

ДЫНАМІКА ВОБРАЗАЎ

Калі казаць пра ўплыў значных падзей апошняга часу на "беларускія вобразы" ў Польшчы, Літве і Грузіі, то відавочна наступнае:

- па-першае, 2022-гі год шмат у чым перакрыў уздзеянне года 2020-га;
- па-другое, і ўплыў 2022-га года пачынае саступаць пад уздзеяннем пазнейшых падзеяў.

У кожнай краіне гэта адбываецца па-свойму і мае свае наступствы.

Так, саўдзел Беларусі ў расейскай агрэсіі супраць Украіны, пэўна, найменш адбіўся на польскім успрыманні "беларускіх вобразаў". Праз большую пашыранасць беларускага парадку дня ў польскай грамадскай думцы (прымусовая пасадка самалёта Ryanair, міграцыйны крызіс на ўсходніх межах Польшчы, рэпрэсіі супраць польскай меншасці ў Беларусі і г.д.) і адасабленне беларускага грамадства ад рэжыму Лукашэнкі складзеныя раней "беларускія вобразы" калі і змяніліся, то хутчэй нязначна.

> *Калі вобраз і памяняўся, то не моцна, хіба толькі нейкія дэталі. Вобраз быў добры і ў прынцыпе такім застаўся. Да таго ж беларусы з палякамі дапамагалі ўкраінцам.*
>
> *Польшча, рэспандэнтка ва ўзросце да 30 гадоў.*

Таксама не вельмі змяніліся "беларускія вобразы" і ў Грузіі – пасля невялікага эмацыйнага ўсплёску 2022-га года "нацыянальны чыннік" у паўсядзённых ацэнках людзей знік. Цяпер праз большую ўвагу (безумоўна станоўчую) да ўкраінцаў і (хутчэй адмоўную) да расейцаў "беларускія вобразы" актуалізуюцца не як такія, а адносна іншых – праз адасабленне ад расейцаў і праз дапамогу ўкраінцам і Украіне.

> *У 2022-ім усё памянялася. Беларусь стала краінай-агрэсарам, нам прад'яўлялі: "Чаму не пратэстуеце?.." Цяпер негатыў ужо сышоў, нацыянальнасць стала граць меншую ролю. Толькі калі для расейцаў.*
>
> *Грузія-Польшча, рэспандэнтка ва ўзросце да 30 гадоў.*

Што тычыцца літоўскага кейса, то тут і 2020-ты, і 2022-гі гады шмат у чым сышлі ў нябыт. Як кажуць рэспандэнты:

> *...Калі адразу мы былі героямі, потым – ахвярамі, то пасля 2022-га года мы сталі суагрэсарамі. А цяпер становімся цяжарам, клопатам і пагрозай.*
>
> *Літва-Польшча, рэспандэнтка ва ўзросце да 30 гадоў.*

Важна, што асноўнымі складнікамі такога вобраза з'яўляюцца наўпрост маштаб беларускай іміграцыі ў Літву і яе ўяўны "радыкальны ліцвінізм". Такія чыннікі, як, напрыклад, крызіс з мігрантамі на беларуска-літоўскай мяжы альбо роля рэжыму Лукашэнкі ў актуальных працэсах, шмат у чым застаюцца па-за ўвагай.

Яшчэ адным фактарам, які ўскладняе літоўскі кейс, з'яўляецца гістарычна-палітычны складнік, паводле якога беларуская гісторыя пачынаецца толькі крыху больш за 100 гадоў таму. Менавіта ён знаходзіцца ў падмурку ўспрыняцця і Беларусі як краіны, і беларусаў як нацыі. У экстрэмальным варыянце можа адмаўляцца фактычнае існаванне і аднаго, і другога: Беларусі як самастойнай дзяржавы праз падпарадкаванасць Расеі; беларусаў – праз іх татальную русіфікацыю і страту нацыянальнай ідэнтычнасці.

> *Беларусь ім не вядомая і не самая зразумелая краіна, якая, незразумела, ці існуе па-за кантэкстам Расеі… (Беларусы як) нейкая маса – нібыта з імі ніколі не варагавалі. Але сумесная дзяржава? Пра гэта гаворкі не ідзе. З беларусамі можна суіснаваць з пазіцыі старэйшага брата. Яны не надта цікавыя, але суіснаваць з імі можна.*
>
> *Літва, рэспандэнт ва ўзросце 30-50 гадоў.*

Гэта значыць, калі польскі погляд на беларускія падзеі 2020-2021 і наступных гадоў выклікае параўнанне з эпохай "Салідарнасці" і спачуванне барацьбітам з рэпрэсіўнай сістэмай, то літоўскі бок робіць параўнанне нават не з "Саюдзісам", а з падзеямі студзеня 1991-га года. У выніку, калі палякі разумеюць цяжар змагання беларусаў з карнікамі варожага рэжыму, то літоўцы могуць высоўваць прэтэнзіі адносна таго, што беларусы не перамаглі за лічаныя дні.

КАНАЛЫ ЎПЛЫВУ

Зыходзячы з аналізу адказаў рэспандэнтаў, можна меркаваць, што існуюць тры асноўныя каналы фармавання "беларускіх вобразаў":

- трэнды ў лакальных інфапрасторах;
- мінулы (у тым ліку сямейны) досвед кантактаў чалавека з беларусамі;
- мерапрыемствы беларускай дыяспары (розных яе суб'ектаў).

У парадку дня лакальных медыясфер, у якіх прысутныя меркаванні як афіцыйных уладаў, так і незалежных медыясуб'ектаў, беларускія пытанні звычайна знаходзяцца далёка не на першых пазіцыях. Выключэнні здараюцца, але не часта, і наступныя падзеі перакрываюць сабой папярэднія.

Адзінай краінай, дзе цяпер “беларускае пытанне” паднятае на высокі інфармацыйны ўзровень, з’яўляецца Літва (праз прасоўванне пэўнымі сіламі праблемы “ліцвінізму”).

> *Цяпер беларусы сталі згадвацца ў літоўскіх медыях вельмі часта. Але артыкулы не столькі супраць Лукашэнкі – хаця гэта таксама ёсць – колькі гісторыі кшталту: двое пабіліся ў бары, адзін з якіх беларус, які крычаў нешта супраць Літвы. Асвятляецца дзейнасць Сейма, парламента, у якім агучваюцца захады супраць беларусаў.*
>
> *Літва-Польшча, рэспандэнтка ва ўзросце да 30 гадоў.*

У Грузіі ж, з аднаго боку, беларускіх пытанняў у парадку дня няма. З іншага боку, прарасейская пазіцыя кіроўнай партыі ўсё роўна адчуваецца, напрыклад, на ўзроўні абмежаванняў у камунікацыі дзяржструктур з беларускімі НКА.

> *...Ёсць нюансы. З намі на супрацоўніцтва ідуць у асноўным апазіцыйныя партыі і НКА. А грузінскія ўлады глядзяць на гэта скоса.*
>
> *Грузія, рэспандэнт 30-50 гадоў.*

У Польшчы беларускія пытанні цяпер таксама не прасоўваюцца, але тут захавалася інерцыя леташняй інфармацыйнай кампаніі, у межах якой тлумачыліся станоўчыя перспектывы “высакаяскаснай” – інтэлектуальнай і працоўнай – міграцыі з Беларусі.

> *Актыўная маладая адукаваная хваля міграцыі, у адрозненне ад хвалі ўкраінцаў з Данбаса пасля 2014-га года, палякі параўноўвалі – і выбар на нашу карысць. Айцішнікі нашы, гаварылася, падаткі будуць плаціць. Можа, спачатку і скептычна палякі да нас ставіліся, але якасны складнік, дзяржпраграмы, нацэленыя на падтрымку інтэлектуальнай міграцыі, – ствараўся наратыў аб высокаадукаванай і высокапрыбытковай міграцыі, гэты наратыў трансляваўся з боку дзяржавы.*
>
> *Польшча, рэспандэнт 30-50 гадоў.*

Досвед асабістых кантактаў з беларусамі (пэўна, тут можна казаць і пра так званыя слабыя сувязі[1]) з’яўляецца адным з тых інструментаў, што аказвае доўгатэрміновы па часе ўплыў на фармаванне “беларускіх вобразаў”.

Рэспандэнты неаднаразова адзначалі, што на ўзроўні міжасабовых кантактаў з мясцовым насельніцтвам (прычым ва ўсіх краінах) беларусы як народ маюць хутчэй добрую рэпутацыю, праз што адчуваюць часцей нейтральнае ці нават пазітыўнае стаўленне з боку суразмоўцаў. Шмат у чым так атрымоўваецца за кошт папярэдняга досведу кантактаў з беларусамі. У гэтым сэнсе, як казаў адзін з рэспандэнтаў, важна “не запляміць рэпутацыю”.

1 Granovetter, M. S. (1973) «The strength of weak ties». American Journal of Psychology, 78 (6), pp. 1360–1380.

Захады, якія робіць дыяспара па фармаванні беларускіх вобразаў ці па прасоўванні беларускіх пытанняў у мясцовы парадак дня, можна падзяліць на тры групы:

- Супраца з мясцовымі медыямі – даволі актыўная раней, а цяпер, на жаль, практычна згорнутая (прынамсі ўзровень непараўнальны з тым, які быў у 2020-2021 гадах).
- Масавыя вулічныя акцыі – гэта пераважна альбо антываенныя акцыі і падтрымка Украіны, альбо акцыі салідарнасці з ахвярамі беларускага рэжыму. Гэткія акцыі маюць інфармацыйнае суправаджэнне для мясцовых жыхароў (да гэтага напрамку можна дадаць прэзентацыі ў гарадской прасторы буйных гарадоў інфармацыі пра беларускіх палітвязняў).
- Стацыянарныя імпрэзы – з той ці іншай рэгулярнасцю праводзяцца ў пэўных месцах (часцей у памяшканнях, радзей пад адкрытым небам) і звычайна маюць адукацыйна-культурніцкі кірунак. Мэтавымі аўдыторыямі такіх мерапрыемстваў традыцыйна з'яўляюцца даволі абмежаваныя групы: мясцовая інтэлігенцыя, студэнцтва, калегі-актывісты з мясцовых НКА/НДА, выпадковыя мінакі і г.д.

Варыянт непасрэднай супрацы з уладамі краін пражывання амаль не згадваўся рэспандэнтамі. Пэўна, гэты фармат уздзеяння на “беларускія вобразы” прадстаўнікі беларускіх дыяспаральных суполак і НКА пакідаюць беларускім дэмакратычным сілам/апазіцыйным структурам. Выключэнне складаюць хіба толькі прадстаўнікі беларускай дыяспары ў Грузіі. Праз адсутнасць у гэтай краіне якога-небудзь прадстаўніцтва беларускага палітычнага блока менавіта актывісты дыяспаральных суполак намагаюцца прасоўваць беларускія пытанні ў Грузіі, самастойна адвакатаваць і лабіяваць інтарэсы дыяспары.

Асобнае пытанне, якое закраналася ў даследаванні, – гэта ўзаемадзеянне беларусаў з прадстаўнікамі іншых новых дыяспар, якія з'явіліся пасля 2022-га года (украінскай і расейскай). Высветлілася, што міждыяспаральныя кантакты хутчэй мінімальныя. Калі яны і ствараюцца, то дзякуючы пэўным міжасабовым кантактам, а не сектаральнаму арганізацыйнаму ўзаемадзеянню.

Нават сярод дыяспаральных суполак беларусаў, украінцаў і расейцаў, якія, як падаецца, маюць агульныя каштоўнасці і праблемы, ніякай супрацы фактычна няма. У выпадку з украінскімі арганізацыямі і суполкамі беларусы адзначаюць амаль аўтаматычную рэакцыю недаверу і асцярогі з іх боку. Каб пераадолець такое стаўленне да сябе, часцяком патрабуецца шмат высілкаў і часу, але і гэта не заўсёды дае свой плён. Адносна расейскіх арганізацый рэспандэнты адзначаюць і невялікую колькасць кантактаў, і перыядычныя непаразуменні ў стасунках, выкліканыя “неад'емнай імперскасцю” нават ліберальных па каштоўнасцях расейцаў.

Да таго ж некаторыя рэспандэнты выказвалі думку аб тым, што дыяспаральныя суполкі нізавога ўзроўню ўкраінцамі і расейцамі ствараюцца ў значна меншай ступені, чым у беларусаў.

ПРАБЛЕМЫ

Калі пакінуць за дужкамі пытанні, на якія ў часам паўплываць немагчыма, то сярод праблем, звязаных з фармаваннем беларускіх вобразаў, рэспандэнты адзначаюць наступнае:

- Пэўныя захады па фармаванні беларускіх вобразаў цяпер калі і робяцца, то гэта адбываецца ініцыятыўным чынам і хутчэй спантанна, без аніякага стратэгічнага плана ці ўзгаднення высілкаў з беларусамі з іншых суполак і грамадскіх сектараў. Выключэнні складаюць антываенныя акцыі і мерапрыемствы агульнабеларускага маштабу і значэння, напрыклад імпрэзы ў гонар 9-га жніўня 2020-га года ці рэакцыі на смерць беларускіх палітычных зняволеных.
- Фрагментацыя беларускай дыяспары – маецца на ўвазе невялікая колькасць сувязяў і супольных праектаў як паміж дыяспаральнымі суполкамі нават у межах адной краіны (у Грузіі з трансгарадскімі сувязямі сітуацыя істотна лепшая), так і паміж рознымі сектарамі і сферамі беларускай грамадскай супольнасці.
- Адсутнасць агульнай схемы па інфармацыйнай працы як дыяспары ў прыватнасці, так і дэмакратычных сіл агулам. Зразумела, ёсць пытанне, ці магчыма ўвогуле прапісаць такую сістэму? Але ж цалкам магчыма як мінімум сінхранізаваць пазіцыі ці акрэсліць асноўныя прынцыпы, кірункі і сэнсы для накіраванай на перспектыву інфармацыйнай працы[2].
- Пераважная фіксацыя на негатыўных складніках наступстваў падзеяў 2020-2021 гадоў: рэпрэсіі, уцякацтва, супраціў рэжыму-суагрэсару і г.д. Гэта, безумоўна, трэба рабіць, але для павышэння эфектыўнасці інфармацыйнай працы крытычна не хапае пазітыўных складнікаў для прасоўвання ў лакальны парадак дня.

Да вызначаных праблем можна дадаць і пэўную закрытасць беларускіх арганізацый, іх засяроджанасць на беларускіх пытаннях ці дыяспаральных праблемах. З аднаго боку, гэта зразумела, з другога боку, такая сканцэнтраванасць на ўнутраных пытаннях не вельмі спрыяе прасоўванню беларускіх пытанняў у мясцовых медыях.

Да таго ж трэба падкрэсліць і такі важны нюанс: калі беларускія арганізацыі працуюць на пашырэнне інфармацыі аб Беларусі і аб тым, што ў ёй адбываецца, то такія захады звычайна арыентуюцца на кантэкст, які выходзіць за межы адной пэўнай краіны. Гэта праяўляецца, прынамсі, у выкарыстанні пераважна англійскай мовы падчас прэзентацыі сваёй дзейнасці. Такая недаацэнка важнасці мясцовай мовы часцяком спалучаецца з выпадзеннем з-пад увагі ці, больш правільна, няведаннем асаблівасцяў мясцовай гісторыі, культуры, менталітэту і г.д. Пра моўнае пытанне мусім адзначыць яшчэ адзін прынцыповы момант: неабходна пашыраць выкарыстанне беларускай мовы. Пры ўсім нібы касмапалітызме ліберальна-дэмакратычных каштоўнасцяў, ні англійская мова, ні тым больш расейская не будуць спрыяць павазе да беларусаў як да нацыі і грамадства, асабліва на былых постсавецкіх прасторах.

2 У дадатак да 2-3 існых тэм-тэзісаў аб таталітарным рэжыме Лукашэнкі, рэпрэсіях у краіне і палітвязнях, а таксама аб дэмакратычных каштоўнасцях і праеўрапейскім выбары прагрэсіўных беларусаў.

ВЫСНОВЫ І РЭКАМЕНДАЦЫІ

Дзейнасць беларусаў замежжа дзеля фармавання адзінага вобраза Беларусі цяпер немагчымая праз існаванне ў свядомасці мясцовых жыхароў некалькіх актыўных суб'ектаў, якія маюць свой асабісты сэнсавы багаж: а) беларуская дзяржава/рэжым Лукашэнкі; б) беларускае грамадства, якое незадаволенае Лукашэнкам; в) беларуская дыяспара, што колькасна вельмі павялічылася за апошнія гады; г) асобныя беларусы як прадстаўнікі і прадстаўніцы беларускага народа.

Ва ўспрыняцці кожнага з гэтых вобразаў уплыў беларускіх пратэстаў 2020-2021 гадоў фактычна сышоў на нуль. Зараз найбольш актуальнымі з'яўляюцца два фактары ў тым ці іншым спалучэнні: 1) саўдзел Беларусі як дзяржавы (рэжыму) ў расейскай агрэсіі супраць Украіны; 2) успрыняцце беларускіх вобразаў праз прызму ўласнай гісторыі, альбо дзяржаўнай, альбо асабістай.

На фармаванне беларускіх вобразаў у краінах пражывання беларусы замежжа намагаюцца ўплываць у асноўным праз правядзенне масавых вулічных акцый і больш камерных імпрэзаў. Асноўнымі сэнсамі, якія прасоўваюць беларусы, з'яўляюцца: размежаванне беларускага грамадства і рэжыму Лукашэнкі; асуджэнне вайны і падтрымка Украіны; палітвязні і памеры рэпрэсій у Беларусі.

Фактычна гэта ўсё тое, што намацвалася яшчэ ў 2021-2022 гадах. З таго часу чагосьці новага амаль не з'яўляецца. Рэспандэнты адзначаюць, што для прасоўвання беларускіх вобразаў вельмі не хапае пазітыўных і арыентаваных на перспектыву складнікаў.

Увогуле рэспандэнты моцна адчуваюць адсутнасць сістэмных захадаў па стварэнні нейкага агульнага для дыяспараў і НДА наратыву, які мусіць неяк больш-менш супольна прасоўвацца для небеларускай аўдыторыі. Яшчэ адзін важны недахоп: адсутнасць увагі да лакальных моў, кантэкстаў, гісторыі.

З улікам вышэй сказанага ў якасці шляхоў аптымізацыі працы па фармаванні беларускіх вобразаў можна вызначыць наступнае:

- Стварэнне/узмацненне сувязяў паміж асноўнымі суб'ектамі беларусаў у выгнанні: між палітычнымі дзеячамі, НКА, лакальнымі дыяспаральнымі суполкамі, прычым як паміж суб'ектамі аднаго кшталту, так і паміж рознымі сектарамі.
- Выпрацоўка калі не агульнага наратыву па беларускіх вобразах, то хаця б сінхранізацыя асноўных тэзісаў для іх супольнага прасоўвання, напрыклад праз дыяспаральныя канферэнцыі ці супрацу народных амбасад (кшталту "7 тэзісаў аб тым, што за 5-10 хвілін трэба распавесці суразмоўцу пра Беларусь і беларусаў").
- Арыентавацца на лакальныя супольнасці канкрэтных краін са сваёй мовай, гісторыяй, палітычнай сітуацыяй.
- Падрыхтоўка і пашырэнне пула экспертаў з розных сфераў, якія пры адпаведных нагодах могуць каментаваць звязаныя з Беларуссю падзеі ў мясцовых медыях і на мясцовых мовах.
- Прасоўванне беларускіх вобразаў як традыцыйнымі (у медыях, праз масавыя і кулуарныя акцыі і імпрэзы, у міжасабовай камунікацыі), так і нечаканымі шляхамі, напрыклад праз увядзенне беларускага досведу ў навучальныя ці экспертныя матэрыялы.
- У паўсядзённых стасунках больш выкарыстоўваць мясцовыя і беларускую мовы.

МЕТОДЫКА І ВЫБАРКА

Даследаванне праходзіла ў лютым-сакавіку 2024-га года. Метадам даследавання сталі глыбінныя інтэрв'ю. Глыбінныя інтэрв'ю з'яўляюцца якасным метадам даследавання, які не прадугледжвае рэпрэзентатыўнасці. Прызначэнне глыбінных інтэрв'ю – гэта распрацоўка/акрэсленне сэнсаў, меркаванняў, ацэнак адносна пэўнай праблемы, то бок стварэнне палітры варыянтаў без вызначэння іх колькаснай ці долевай прадстаўленасці.

Агулам у даследаванні бралі ўдзел 12 чалавек. Гэта беларускія актывісты (6 мужчын, 6 жанчын), якія тым ці іншым чынам удзельнічалі ў падзеях 2020-га года, а цяпер датычныя да працы беларускіх арганізацый у выгнанні.

Ад беларускіх актывістаў у Польшчы падключыліся 5 рэспандэнтаў, ад літоўскіх – 3 рэспандэнты, з Грузіі – 1 рэспандэнт. Разам з тым некалькі чалавек мелі досвед працяглага пражывання ў некалькіх краінах: спачатку ў Грузіі, пасля ў Польшчы – 2 рэспандэнты; спачатку ў Літве, пасля ў Польшчы – 1 рэспандэнт. Такія рэспандэнты былі крыніцамі інфармацыі па дзвюх краінах.

Краіна	Колькасць крыніц
Польшча	8
Літва	4
Грузія	3

ПРА АЎТАРА

Генадзь Коршунаў – старэйшы даследчык Цэнтра новых ідэй.

Мае ступень PhD сацыялагічных навук, спецыялізуецца на аналізе грамадскай думкі. Асноўныя напрамкі даследавання: сацыяльныя структуры, працэсы і інстытуты, сацыялогія рэвалюцыі, працэсы нацыянальнага будаўніцтва, дынаміка медыяпрасторы.

Кантакт: korshunau@newideas.center

Цэнтр новых ідэй – аналітычны цэнтр, праца якога прысвечана магчымасцям развіцця і адказам на выклікі, якія стаяць перад Беларуссю ў XXI стагоддзі.

Наша місія – дапамагчы палітычным і грамадскім арганізацыям пабудаваць больш адкрытую, квітнеючую і ўстойлівую Беларусь.

www.newideas.center

Фота: Razam e.V.